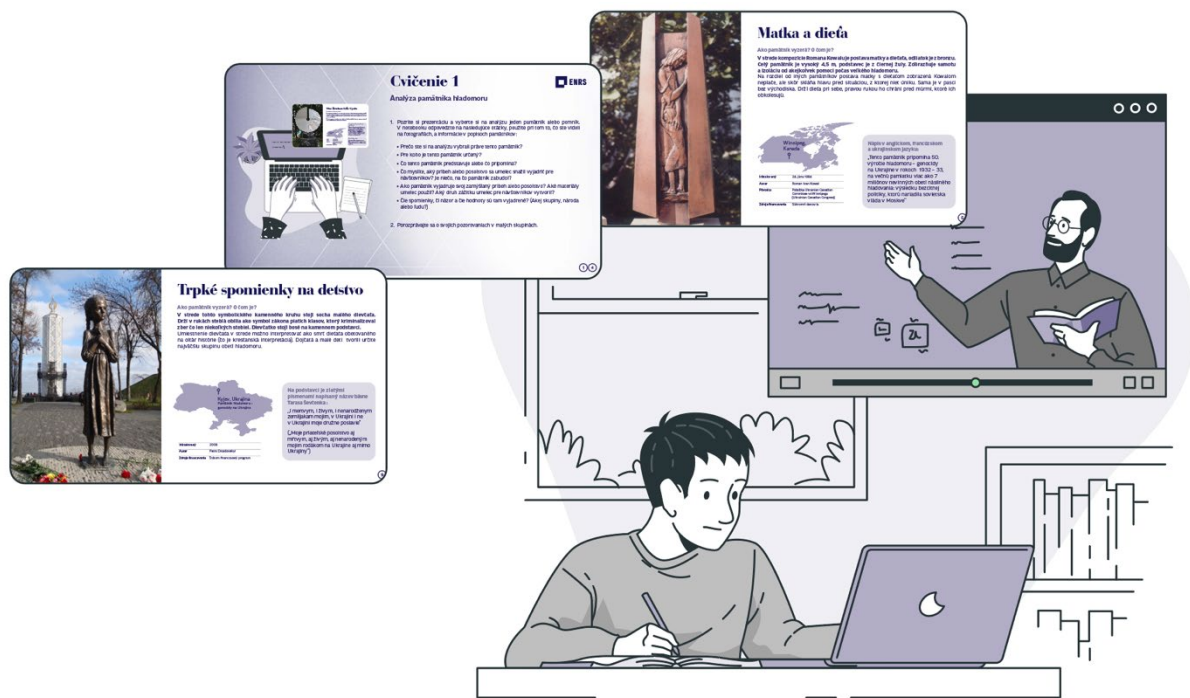

Hladomor ako príklad dezinformácií

Deväťdesiat rokov skrývania pravdy

Łukasz Migniewicz

Kľúčové slová

- totalitný režim
- dezinformácie
- manipulácia
- mýty
- žurnalistika
- Ukrajina
- genocída v ZSSR
- falšovanie dejín
- propaganda
- hladomor

Pre učiteľov

Tento plán hodiny je pripravený pre študentov starších ako 14 rokov. Diskutovaný predmet umožňuje, aby sa mohol používať na interdisciplinárnych hodinách dejepisu, kultúry, materinského jazyka a spoločenských vied.

Materiál je rozdelený do troch častí: samotný plán hodiny (priebeh hodiny), pracovný list a súbor podkladových/zdrojových materiálov. Jednotlivé prvky štruktúry hodiny možno upravovať podľa cieľovej skupiny.

Operačné ciele. Študent bude vedieť:

- Vysvetliť v kontexte udalostí 30. rokov dôvody, prečo sa pravda o veľkom hladomore skrývala, tak, že ich porovná s udalosťami, ktoré sa odohrávajú v súčasnosti.
- Charakterizovať proces, ako fungujú historické lži.
- Používať rôzne zdroje informácií: propagandistické posty a tweety v sociálnych médiách.
- Zhromaždiť fotografie, obálky kníh, rozhovory, propagandistické plagáty, vedecké eseje a články z tlače a definovať, ako sa dajú použiť na analýzu fenoménu falšovania dejín.

Získané zručnosti:

- Analýza rôznych historických zdrojov, poukazovanie na prepojenie príčiny a následku medzi zdrojmi a historickou udalosťou.
- Rozpoznanie charakteristických črt historických lží a šírenia dezinformácií.
- Používanie zdrojových materiálov pri tvorbe historických naratívov.
- Formulovanie argumentov a protiargumentov a účasť na diskusii.

Učebné metódy

- úvodné slovo učiteľa
- práca v skupine, individuálna práca
- brainstorming
- analýza zdrojových materiálov, textov a ilustrácií
- technika riešenia problémov Philips 66
- rozhodovací strom
- Sokratova debata
- metaplán
- princíp diskusie pri dlhom stole
- práca so súborom cvičení

Učebné pomôcky

- tabule alebo flipčarty, zvýrazňovače alebo krieda
- veľké hárky papiera/farebné papiere

Pred hodinou

Učiteľ odporučí prečítať si esej a prezentáciu s názvom *Pripomínanie hladomoru*.

Priebeh hodiny

Úvod

1. Vysvetlite študentom, že cieľom hodiny je, aby sa naučili niečo o mechanizme a dôvodoch, prečo sa história veľkého hladomoru na Ukrajine falšuje a hovorí sa o ňom zmätočne. Počas hodiny sa pozriete na spôsoby, ako sa táto tragédia začala v minulosti popierať a postupne sa prijímal naratív páchatela, keď sa ignorovali slová, ktoré potvrdzovali príbehy obetí.
 2. Rozdajte pracovné listy a balíčky so zdrojmi. Študentom povedzte, že počas hodiny budú pracovať nezávisle alebo v skupinách a že výsledkom bude spoločná diskusia o nastolenej téme. Dôležité je slobodné vyjadrenie svojich myšlienok a schopnosť formulovať argumenty a protiargumenty.
-

Nové informácie/nové učivo

1. krátkom úvodnom slove učiteľa študentom pripomeňte, čo je to veľký hladomor, používajte pri tom informácie z eseje **Pripomínanie hladomoru** – upriamte ich pozornosť na počet obetí veľkého hladomoru a jeho príčiny.
2. Študentov uveďte do reálií tej doby tak, že im pripomeniete charakteristické prvky totalitného štátu. Napíšte slovo „totalita“ na tabuľu/flipčart. Rozdajte im pracovné listy a študentov požiadať, aby urobili **Cvičenie 1**. Medzitým ich nechajte, aby si sami hľadali informácie a radili sa s ostatnými. Po ukončení **myšlienkovvej mapy** prídu študenti k tabuli a budú prezentovať svoje výsledky a napíšu také charakteristické prvky totalitného štátu, ktoré považujú za relevantné.

Príklady odpovedí:

Jeden vodca, pravidlo vlády jednej politickej strany, jednotný bezpečnostný aparát kontrolujúci všetky oblasti života občanov, podriadenie všetkých aspektov života (vrátane denného života) štátu, vedúca politická strana a vodca, monopol masových médií, porušovanie ľudských práv, teror zameraný na občanov.

Veľkú myšlienkovú mapu, ktorú ste so študentmi vytvorili, nechajte na viditeľnom mieste. Uľahčíte im prácu v ďalších fázach tejto aktivity.

Vysvetlenie učiteľa

Na úvod k ďalšej časti zdôraznite, že veľký hladomor vznikol umelo ako výsledok ekonomického experimentu – kolektivizácie – brutálnej politiky zhabania úrody, ktorá sa používala v oblastiach, kde bol najväčší odpor voči totalitnému režimu vlády. Povedzte študentom, že prvé správy o udalostiach na Ukrajine sa do západnej Európy dostali už v marci roku 1933, a to vďaka Garethovi Jonesovi, novinárovi z Walesu. Západní korešpondenti a diplomati nemohli do krajiny cestovať bez povolenia sovietskych úradov. Organizovali pre nich špeciálne cesty, kde sa pod kontrolou agentov OGPU¹ stretli s prísne vybranými obyvateľmi a videli iba „modelové“ farmy a pod. Získať informácie z iných ako oficiálnych štátnych zdrojov bolo takmer nemožné. Mnohí novinári, ktorí mali sídlo v Moskve, preto len opakovali oficiálne informácie bez toho, aby si overili ich správnosť. Jones cestoval sám na vlastnú päsť do hladomorom postihnutej južnej časti európskeho územia ZSSR. To, čo videl a opísal, zničilo vytvorenú predstavu o modelovom komunistickom štáte.

3. Rozdeľte študentov po štyroch až šiestich do jedného tímu. Polovicu skupín požiadajte, aby si pozrela **Zdroj A** (o Garethovi Jonesovi), a druhú polovicu, aby si pozrela **Zdroj B** (o Walterovi Durantym). Mohla by to byť aj domáca práca zadaná na predchádzajúcej hodine.

Povedzte študentom, že **tímová práca** bude založená na technike riešenia **problémov Philips 66**. Cieľom cvičenia je porovnať dve správy a zhrnúť, ako prišlo k rozdielom pri ich vzniku.

Pri metóde **Philips 66** ide o brainstorming v skupinách so šiestimi členmi počas šiestich minút. Pri tejto metóde sa musí s daným problémom pracovať rýchlo a intenzívne, čo celej skupine umožní podrobnú analýzu zozbieraného podkladového/zdrojového materiálu.

¹ OGPU (Objedinionnoye gosudarstvennoje političeskoje upravlenie), Zjednotená štátna politická správa, bola hlavným orgánom sovietskych bezpečnostných služieb. Jej operácie vyústili do masového teroru voči obyvateľom vrátane vybudovania systému pracovných táborov (gulagov), kde väzňov nútili k otrockej práci. Agenti OGPU často organizovali zinscenované cesty pre zahraničných hostí, aby Sovietsky zväz prezentovali ako ideálnu krajinu.

- Skupinám rozdajte vhodné rozhodovacie stromy (**Cvičenie 2**). V prvej fáze sa skupiny stretnú, aby ich vyplnili na základe zdrojov, ktoré čítali.
- druhej fáze sa skupiny stretnú, aby debatovali o výsledkoch svojich úvah a vymenili si nápady, ktoré zapíšete na tabuľu/flipčart.
- tretej fáze pracuje opäť každý tím samostatne a koriguje/upravuje svoje nápady alebo sa v nich utvrdzuje.
- štvrtej fáze robia študenti **Cvičenie Exercise 3** založené na **Zdroji C**.

Počet fáz si môžete určiť sami (navrhujeme minimálne tri). Po poslednej fáze študenti kolektívne – prostredníctvom diskusie založenej na princípoch priamej demokracie – vyberú dve riešenia do každého rozhodovacieho stromu, o ktorých si myslia, že najlepšie vyjadrujú prípady a vzťah týchto dvoch novinárov.

Pri zhrnutí tejto časti hodiny študentom zdôraznite, že sovietske úrady sa pokúšali pravdu o udalostiach na Ukrajine skrývať hneď od samého počiatku.

4. Vizuálne techniky sa používali hlavne pri totalitných systémoch. Požiadajte študentov, aby si prečítali **Zdroj D** a vyjadrili svoje názory o tvrdení, že:

Obrázky, fotografie a propagandistické plagáty výborne slúžia na manipuláciu historických faktov.

5. Jednou z najlepších metód na zhrnutie záverov práce je **Sokratova debata**. Požiadajte študentov, aby si sadli do kruhu (najlepšie na zem).²

Informujte ich o tom, že najdôležitejšie v tejto debata je rozmýšľať kriticky a formulovať otázky, ktoré umožnia otvorenú a mnohostrannú diskusiu, takže možnosti zatúlať sa a odvážiť sa aj do slepých uličiek dejín sú povolené. Na začiatok položte otázku:

Čo ste cítili pri čítaní materiálov a konfrontácii s faktmi o veľkom hladomore?

² Počas hodiny formou online vyučovania sa postarajte o vhodné poradie ústnych príspevkov študentov, teda použite nástroje, ktoré zabezpečia, že sa budú môcť sami vyjadriť.

Požiadajte niekoľko študentov, aby sa podelili o svoje myšlienky. Povedzte im, že počas debaty môžu slobodne vyjadriť svoj názor, dokonca aj keď je spojený s istými pocitmi a emóciami.

Počas diskusie ste vy tým, kto diskusiu usmerňuje, preberáte úlohu „strážcu“, ktorý sa má starať o to, aby diskusia nezabehla príliš ďaleko od predmetu, o ktorom sa debatuje. Počas diskusie študenti používajú závery a názory z prípadovej štúdie (tu im pomôžu cvičenia z pracovného listu, ktoré robili). Cieľom nie je dosiahnuť konsenzus/zhodu, ale veci si objasniť a prísť na pár rozumných myšlienok. Ako diskusia pokračuje, učiteľ píše na tabuľu/flipčart závery, ktoré sa vynárajú.

Diskusná téma: Funguje aj vizuálna propaganda alebo funguje dokonca lepšie ako písané slovo?

Komentár učiteľa

Politika popierania genocídy počas veľkého hladomoru nebola doménou iba priamych páchatelov tejto tragédie – úradov a orgánov Sovietskeho zväzu. Po jeho páde už bola v Rusku osobitne dôležitá, najmä po tom, ako moc sústredil do svojich rúk Vladimir Putin, bývalý funkcionár KGB. Práve vtedy sa začal formovať odpor voči rozpadu Sovietskeho impéria. Jeho zhmotneniu predchádzala snaha vylepšiť obraz ZSSR v očiach bývalých republík nefunkčného štátu, ktoré sú teraz už nezávislé. Tak ako v 30. rokoch, aj teraz sa zločiny intenzívne popierali a národná tragédia sa oslabovala vytvorením mýtu o tom, že vraj trpela celá krajina. Propagandistická mašinéria si získala lojálnych historikov, aby písali štúdie, ktoré odmietnu naratív o genocíde počas veľkého hladomoru na Ukrajine.³

6. Študentov opäť rozdeľte do skupín od štyroch do šiestich. Rozdajte **Zdroje E a F**, ktoré budú používať pri panelovej minidiskusii podľa princípu **dlhého stola**, to znamená, že zástupcovia jednotlivých skupín sedia pri stole a diskutujú o určenej téme. Ostatní tvoria publikum. Vy budete hrať úlohu facilitátora (usmerňovača, pomáhača).⁴ Počas prebiehajúcej diskusie môže ktorýkoľvek účastník kedykoľvek stôl opustiť, ak bude mať pocit, že téma je vyčerpaná, a miesto uvoľniť ďalšiemu diskutujúcemu z publika. Princíp funguje aj opačne.

³ Ivan Petrenko, 'Dlaczego Rosja wciąż zaprzecza Wielkiemu Głodowi' [Prečo Rusko stále popiera veľký hladomor] in: [https://holodomormuseum.org.ua/news/chomu-rosiia-j-dosi-zaperechuie-holodomor/\(sprístupnené16.07.2023\)](https://holodomormuseum.org.ua/news/chomu-rosiia-j-dosi-zaperechuie-holodomor/(sprístupnené16.07.2023)).

⁴ Metóda dlhého stola takúto funkciu neposkytuje, ale ak prídete k záveru, že diskusia si vyžaduje určitú kontrolu, môžete ju jednoducho uplatniť.

Pozorovatelia môžu tiež požiadať o miesto pri stole a debatujúceho vystriedať. Je dôležité, aby sa počas výmeny názorov k slovu dostalo čo najviac študentov. Aplikovaním tohto princípu je možná živá a dynamická výmena názorov. Na konci diskusie účastníci napíšu výsledky a závery na tabuľu/flipčart.⁵

Diskusné témy: Sú ruské snahy o falšovanie pravdy o veľkom hladomore účinné? Aké argumenty predkladá ruská strana a aké Európska únia? Aký je cieľ falšovania týchto faktov?

Diskusiu zhrňte tak, že pozornosť študentov zameriate na vynárajúce sa argumenty. Zdôraznite, že ruská propaganda cielená na popieranie genocídy na Ukrajine sa často uchýlila k zmanipulovaným faktom a overeným metódam z čias bývalého Sovietskeho zväzu.⁶

Zhrnutie

V priebehu tejto aktivity ste so svojimi študentmi prešli 90 rokov manipulácie a falšovania histórie veľkého hladomoru. Použitím aktívnych metód ste spolu obnovili významný vplyv politiky na vývoj historického naratívu a jeho falšovania alebo spoliehania sa iba na polopravdy. Na záver pozbierajte všetky materiály, na ktorých ste spolu so študentmi pracovali, a vytvorte **mentálnu mapu (myšlienkovú mapu)** s ústrednou témou

Mýtus – falšovanie dejín

Položte dodatočnú otázku:

Prečo spôsobuje pravda o plánovanej genocíde počas veľkého hladomoru polemiku a medzinárodné spory?

⁵ Vzorec veľkého stola sa dá úspešne použiť pri online vzdelávaní. Študenti, ktorí chcú debatovať, urobia tak, pokiaľ sa ostatní diskutujúci zapoja. Niektoré online vzdelávacie programy poskytujú možnosti vytvoriť pri skupinovej práci samostatné oddelené skupiny (separate rooms), čo tomuto cvičeniu a použitiu všetkých metód práce v skupinách výborne pomôže.

⁶ Tu stojí za zmienku odvolať sa na informácie, ktoré sa týkajú prebiehajúcej agresie Ruskej federácie na Ukrajinu, a informačnú vojnu, ktorá prebieha paralelne s vojenskými operáciami. Osobitne dôležitá je skutočnosť, že popieranie genocídy a účelové konanie proti ukrajinskému národu je jedným z argumentov, ktoré používa propaganda Kremľa. Pozri: <https://oko.press/ukraine-stworzyła-komunistyczna-rosja-było-inaczej> (sprístupnené 20. 7. 2023).

Dodatočné materiály

V tejto časti by ste mohli študentom poskytnúť úryvok z rezolúcie Európskeho parlamentu o diskusii na pamiatku hladomoru (**Zdroj G**). Ide o zaujímavý zdroj, ktorý ukazuje, že niektoré historické udalosti môžu byť inšpiráciou k aktívne vedeným politickým debatám.

Domáca úloha

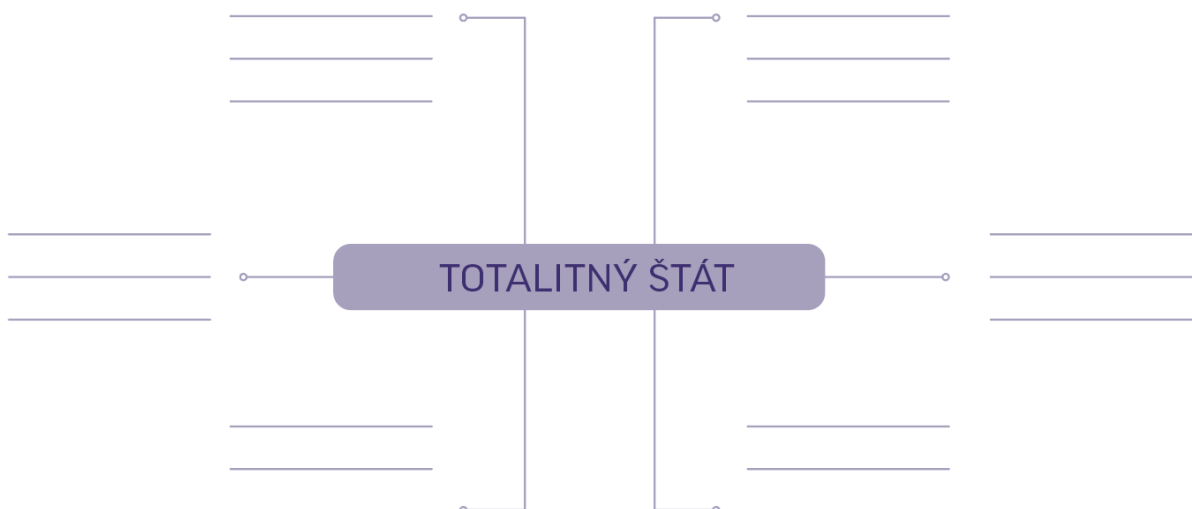
Napíšte **esej (slohovú prácu)** na túto tému: **Ten, kto nepozná pravdu, je iba hlupák. Ale ten, kto ju pozná a nazýva ju klamstvom, je zločinec. (Bertold Brecht)**

Súhlasíte s týmito slovami autora? Vo svojej práci môžete použiť zdroje, s ktorými ste pracovali na hodine.

Pracovný list

Cvičenie 1

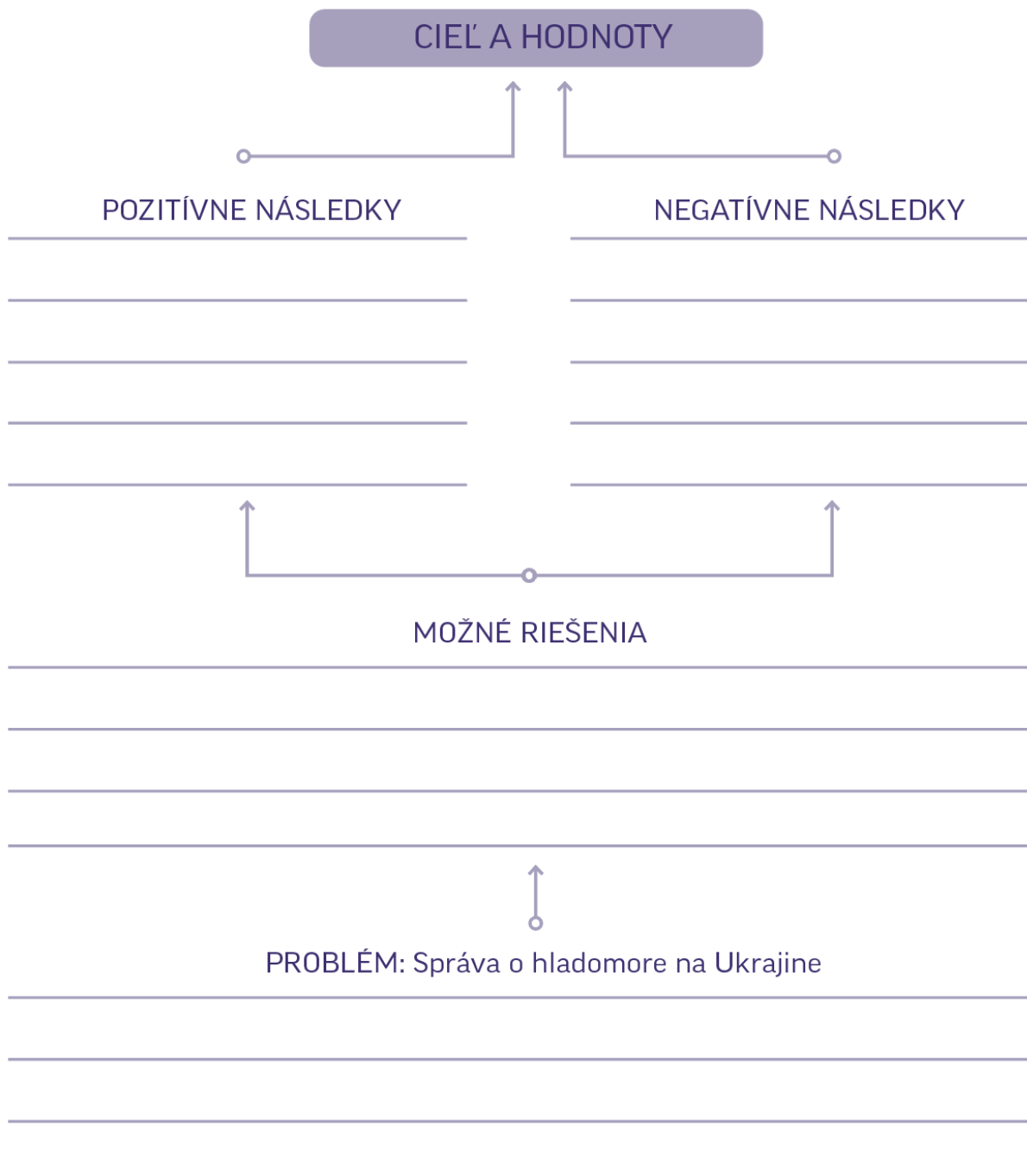
Doplňte myšlienkovú mapu tak, že uvediete charakteristické prvky totalitného štátu.

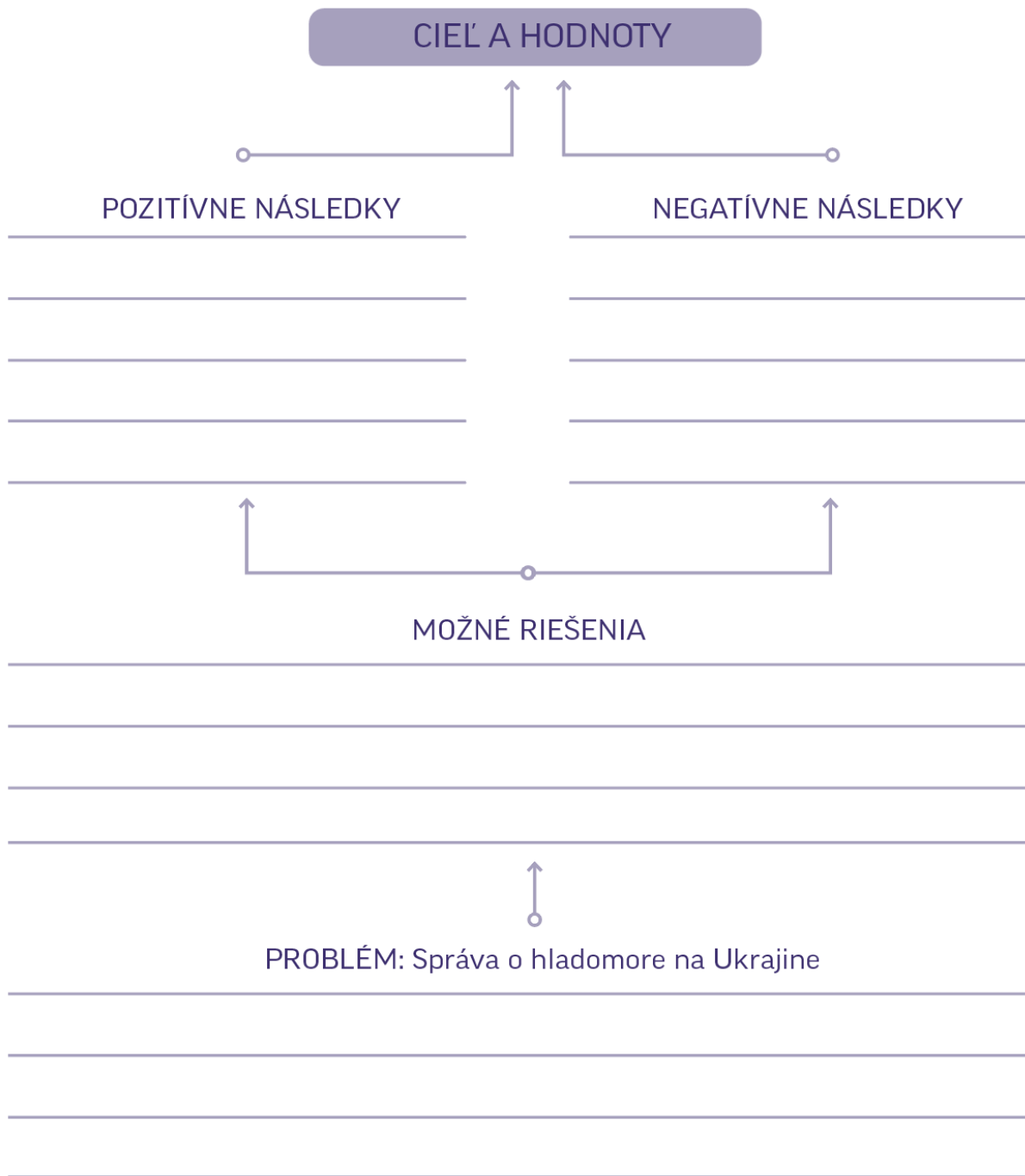
Cvičenie 2

Na základe **Zdrojov A a B** doplňte rozhodovací strom pre jedného z dvoch novinárov.

Rozhodovací strom: Gareth Jones

Rozhodovací strom: Walter Duranty

Cvičenie 3

Myslíte si, že pokus odobrať Walterovi Durantymu Pulitzerovu cenu po jeho smrti bol tým správnym krokom? Odôvodnite svoj názor na základe zdrojov a svoju úvahu predstavte tak, že použijete metaplán a pôjdete podľa nižšie uvedeného plánu.

Čo to je?		Ako by to malo byť?
Prečo to nie je tak, ako by to malo byť?		

Redaktorka: **Urszula Bijoś (ENRS)**

Preklad z angličtiny do slovenčiny: **Milica Hřebíčková**

Redaktorka: **Jana Vinterová**

Financované Európskou úniou. Texty vyjadrujú názory a stanoviská autorov a nemusia odrážať názory EÚ alebo Výkonnej agentúry pre vzdelávanie a kultúru (EACEA). Európska únia ani financujúci orgán nezodpovedajú za tieto názory a stanoviská.